

Сергій Василюшен

аспірант кафедри державознавства і права
ОРИДУ НАДУ при Президентові України

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ У ПЕРІОД ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано нормативне регулювання сфери захисту прав дітей під час проведення реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Виявлено актуальні проблеми функціонування органів публічної влади дотичних до охорони дитинства. Охарактеризовано основними завдання державної політики у сфері захисту прав дитини в умовах децентралізації влади.

Ключові слова: держава; державне управління; територіальна громада; державна політика; права дитини; захист прав та інтересів дітей; державна система захисту дитинства; складні життєві обставини.

Serhii Vasylyshen

PhD student of the State Studies and Law Chair
of the ORIPA NAPA under the President of Ukraine

NORMATIVE REGULATION OF THE SPHERE OF PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS IN THE PERIOD OF DECENTRALIZATION OF POWER IN UKRAINE

The article analyzes the normative regulation of the protection of children's rights during the reform of local self-government and territorial organization of power in Ukraine. The actual problems of functioning of public authorities related to child protection are revealed. The main tasks of state policy in the field of protection of children's rights in the conditions of decentralization of power are described.

One of the main priorities of state policy at the national and regional levels is the protection of children's rights, ensuring their safety and well-being. The best environment for the harmonious and safe development and upbringing of a child is the family. If the parents or the circumstances of family life endanger the life and development of the child, the state authorities are obliged to represent and protect its interests.

Carrying out reforms on decentralization, local self-government and territorial organization of power in Ukraine in the field of protection of children's rights has an intersectoral, multilevel, intersectoral nature. The main participants in the reform process are the state, local governments, civil society institutions, representatives of business and international non-governmental organizations in Ukraine.

In the process of reforming local self-government and territorial organization, all decisions regarding the child should be made taking into account its needs and interests, in accordance with the principle of the best interests of the child. Decentralization provides an opportunity to improve existing and introduce new mechanisms for the protection of children's rights.

Recently, a number of important initiatives have been taken and regulations have been adopted to protect the rights of children in the context of decentralization of power. This reform is aimed at moving away from the centralized model of government in the state, providing opportunities for local self-government and building an effective system of territorial organization of power in Ukraine.

Positive changes have also taken place in the field of social protection and social assistance to other vulnerable groups of children, but there are still many issues that need to be addressed immediately in the framework of decentralization reform.

Key words: state; public administration; territorial community; state policy; children's rights; protection of children's rights and interests; state system of childhood protection; difficult life circumstances.

Постановка проблеми

Одним із основних пріоритетів державної політики на національному та регіональному рівні є захист прав дітей, забезпечення їхньої безпеки та благополуччя. Найкраще середовище для гармонійного та безпечного розвитку та виховання дитини – це родина. Якщо батьки чи обставини сімейного життя ставлять під загрозу життя та розвиток дитини, державні органи зобов'язані представляти та захищати її інтереси.

У 2020 році соціальними послугами було охоплено понад 7000 сімей, у яких проживало 15 тис. дітей, яким загрозувало позбавлення батьківських прав та вилучення дітей. Із 1200 дітей, вилучених із сім'ї лише 188 було повернуто до своїх біологічних родин. Щорічно близько 10 тисяч дітей набувають статусу дітей-сиріт

або дітей, позбавлених батьківського піклування. Станом на 31.12.2020 року на обліку дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, перебуває 69 572 тисячі осіб, з них 975 – внутрішньо переміщені. В інтернатних закладах перебуває 77 010 дітей, з них цілодобово – 34 159. На сьогодні ця цифра зменшилася на 19 % у порівнянні із даними на початок запровадження карантину. Незважаючи на скорочення кількості цих дітей, їхня частка у загальному дитячому населенні за останні роки не змінилася[15].

Однією з причин цього явища є відсутність на місцевому рівні ефективної системи підтримки сімей з дітьми, які потрапили у складні життєві обставини. Після прийняття Конституції України[3] та основних

© Василюшен С. В., 2021.

положень про адміністративно-територіальний устрій країни розвиток місцевого самоврядування фактично здійснювався лише на рівні територіальних громад міст обласного значення. Оскільки переважна більшість територіальних громад через їхню надмірну роздробленість і вкрай слабку матеріальну та фінансову базу не спроможні виконувати безпосередньо свої функції. У зв'язку з цим спостерігається низька дієздатність місцевих територіальних громад, особливо сіл та селищ, відповідати за збереження життя та здоров'я підростаючого покоління, вчасно виявляти дітей у складних життєвих ситуаціях, вживати ефективних заходів щодо забезпечення прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематиці захисту прав дітей присвятили свої праці ряд вітчизняних вчених, зокрема в науці державного управління даною проблематикою займаються А. Дакал, Є. Дубовик, С. Горбатюк, Т. Кондрач, Л. Кривачук, І. Лопатченко, О. Мордань, І. Парубчак, Ю. Харченко, І. Цибуліна.

Існує також низка досліджень, які є міждисциплінарними і розглядають проблеми забезпечення прав дітей, акцентуючи увагу зокрема на правових (О. Навроцький, Н. Опольська, Н. Крестовська,) або соціологічних аспектах цієї проблеми (Л. Волинець, І. Пеша)

Мета

Мета статті – аналіз нормативно-регулювання сфери захисту прав дітей в умовах проведення децентралізації влади в Україні.

Виклад основного матеріалу

Невід'ємною частиною стратегічних перетворень в Україні є реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Формування багатих територіальних громад, а також доступність та якість

послуг у різних сферах життя територіальної громади залежать насамперед від розподілу владних повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Процес передачі повноважень та відповідальності на місце значно підвищить спроможність місцевих громад та змінить вектор їх розвитку. Одним із важливих питань порядку денного є те, як місцеві громади реалізуватимуть державну політику щодо захисту дітей та сім'ї.

Основними завданнями державної політики у сфері захисту прав дитини під час реформування місцевого самоврядування та територіального устрою є:

- створення в кожній територіальній громаді достатньої кількості фахівців із соціальної роботи для раннього виявлення сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, та їх соціального супроводу з метою недопущення потрапляння дітей до закладів інституційного виховання;
- оптимізація мережі закладів соціального захисту населення через призму територіальної та інфраструктурної доступності для мешканців громади, які отримують послуги;
- аналіз можливостей територіальних громад щодо надання базових соціальних послуг дітям, сім'ям з дітьми, зокрема шляхом залучення до надання цих послуг представників недержавного сектору;

- реорганізація міських, районних, селищних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у відповідні центри соціального обслуговування з денними та стаціонарними відділеннями;
- недопущення ліквідації закладів соціального захисту населення на рівні району, які мають відповідний матеріально-технічний, кадровий та методичний потенціал, сприяння передачі їх на баланс спроможних територіальних громад за умови співфінансування та задоволення потреб жителів територіальних громад.

З 2014 року в Україні здійснюється реформування децентралізації влади з метою відходу від централізованої моделі управління державою, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудови ефективної системи територіальної організації влади в Україні. Відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, створення ефективного місцевого самоврядування має стати ключем до створення та підтримки повноцінного середовища для громадян, у тому числі дітей, надання високоякісних та доступних соціальних послуг [13]. Реформа розпочалася із затвердження Плану дій щодо її реалізації [8]. Для реалізації положень Концепції та завдань Плану дій необхідно внести відповідні зміни до Конституції України та створити пакет нових нормативно-правових актів. Ці зміни вирішують питання формування виконавчих органів міської, селищної, сільських рад об'єднаних територіальних громад, реорганізації місцевих державних адміністрацій у контрольно-наглядові органи та визначення територіально-адміністративної одиниці – громади.

Новий пакет законодавчих актів запроваджує першочергові регулюючі ініціативи, а саме:

- зміни до бюджетного та податкового законодавства України;
- прийняття закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад», що дало змогу розпочати формування спроможного базового рівня місцевого самоврядування.

Відповідно до законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» [10] та «Про місцеві державні адміністрації» [11] на органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації покладається здійснення опіки та піклування, створення встановлених законом умов для навчання та влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, охорони особистих і майнових прав та інтересів дітей.

Статтею 56 Цивільного кодексу України визначено, що органами опіки та піклування є районні державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад об'єднаних територіальних громад [13].

У рамках децентралізації влади у сфері захисту прав дитини до статті 4 Закону України «Про органи влади та служби у справах дітей та спеціальні установи у справах дітей» внесені зміни, зокрема:

- утворення служб у справах дітей виконавчих органів сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад із штатною чисельністю з розрахунку один працівник служби не більше ніж на одну тисячу дітей, але не менше одного працівника на об'єднану територіальну громаду;

- установлення штатної чисельності працівників районних, міських, районних у містах служб у справах дітей з розрахунку один працівник служби не більше ніж на одну тисячу дітей, які проживають у районі, та не більше ніж на дві тисячі дітей, які проживають у місті, районів у містах[12].

З метою забезпечення реалізації реформи системи захисту прав дитини, охорони материнства та дитинства в рамках децентралізації і відповідного навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування Національне агентство України з питань державної служби від 30.08.2018 № 130/70/22-18 рекомендувало Національній академії державного управління при Президенті України та її регіональним інститутам, центрам перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, здійснювати підготовку з підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування відповідними модулями та практичними заняттями із забезпечення захисту прав дитини, охорони материнства та дитинства відповідно до міжнародних стандартів.

Щодо діяльності служби у справах дітей та комісії з питань захисту прав дитини внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 «Питання опіки та піклування, пов'язані із захистом прав дитини», згідно з якими сільські, селищні ради об'єднаних територіальних громад мають право утворювати у своїй структурі служби у справах дітей і комісії з питань захисту прав дитини, а також самостійно провадити діяльність, пов'язану із захистом прав дитини [5]. Проте ради об'єднаних територіальних громад досі мають обмежені повноваження щодо підтримки усиновлення дітей, створення прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу.

Станом на 1 січня 2020 року загальна кількість служб у справах дітей становила 863 одиниці, штатна чисельність яких – 4115 осіб, з них: на рівні облдержадміністрацій, райдержадміністрацій, міст – 656 служб, кількість працівників – 3720 осіб; на рівні об'єднаних територіальних громад – 207 служб, працівників – 386 осіб. Укомплектованість службами у справах дітей (обласного, міського, районного рівнів) по Україні становила в середньому 88,7%[15].

В Україні триває поетапний процес створення служб для дітей в об'єднаних територіальних громадах. Чинна нормативно-правова база побудована так, що служби у справах дітей фактично є координаторами та організаторами процесів захисту прав дитини, захисником, представником прав дитини та замовником послуг для незахищених сімей з дітьми, а також для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Порядок передачі райдержадміністраціями документів до об'єднаної територіальної громади стосовно дітей, місце проживання або походження яких знаходиться в межах територіальної громади, здійснюється відповідно до нормативно-правових актів з урахуванням рекомендацій наданих Мінсоцполітики України які надані облдержадміністраціям листом від 23.07.2018 № 14276/0/2-18/57.

На кінець 2020 року у 1014 об'єднаних територіальних громадах створено 358 служб у справах дітей (або 35% від запланованої кількості). Найбільше

служб у справах дітей створено в Донецькій області (у 13 територіальних громадах функціонує 12 служб у справах дітей, що становить 92% від загальної кількості територіальних громад), Харківській (відповідно 16 служб у 23 територіальних громадах, що становить 70%), Чернігівській (35 служб у 50 територіальних громадах, або 70%), Дніпропетровській (48 служб у 71 територіальній громаді, або 68%), Черкаській (31 служба у 57 територіальних громадах, що становить 54%). Найнижчий показник обслуговування дітей у виконавчих органах об'єднаних територіальних громад у Тернопільській, Івано-Франківській, Рівненській, Закарпатській та Львівській областях, у Хмельницькій області в об'єднаних територіальних громадах жодної служби не створено у справах дітей станом на 01.10.2020 р[15]. (табл. 1)

Сьогодні створено служби у справах дітей лише в третині територіальних громад. При цьому 65% територіальних громад не підготовлені та не мають законних підстав для здійснення низки важливих повноважень у сфері захисту прав дітей. Комісії з питань захисту прав дитини в таких територіальних громадах не працюють. Але там, де ці послуги запроваджуються, вони зазвичай носять формальний характер. Їхні спеціалісти не мають достатньої кваліфікації, не мають належної підготовки, а служби у справах дітей районних державних адміністрацій не передають особові справи дітей до об'єднаних територіальних громад.

У зв'язку з цим питання збереження служб у справах дітей у новостворених районах, з визначеною законом кількістю штатних одиниць на регіональному та субрегіональному рівнях, розподілу повноважень між ними та виконавчими органами місцевого самоврядування потребує негайного вирішення та надання методичного супроводу новоствореним службам у справах дітей, які діють у місті, районних у містах, сільських, селищних радах територіальних громад для виконання їх повноважень.

Міністерством соціальної політики України затверджено Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаних територіальних громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей, в яких відображені повноваження служб у справах дітей залежно від типу місцевого самоврядування, їх штатного розпису відповідно до законодавства України наказ від 21.06.2017 № 1030 із змінами, внесеними наказом Мінсоцполітики від 18.07.2018 № 1029).

Щодо захисту прав дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 800 «Деякі питання вдосконалення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, яким загрожує небезпека», якою [1]:

1) внесені зміни до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, що дасть змогу: впровадити ухвалення рішень про негайне відібрання дітей у батьків або осіб, які їх замінюють, на підставі оцінки рівня безпеки дитини; використовувати оцінку потреб сім'ї під час розв'язання питань щодо повернення дітей на виховання батькам і спорів між батьками щодо виховання дітей; тимчасово влаштовувати у заклади дітей, залишених без батьківського піклування, виключно за наявності медичних показань; розглядати на засіданні комісії з

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Таблиця 1

Створення служб у справах дітей в територіальних громадах, станом на 01.10.2020 р.

Регіон	Кількість створених територіальних громад	В них створено служб у справах дітей	Співвідношення служб у справах дітей до кількості створених територіальних громад, %
Вінницька	46	19	41
Волинська	53	11	21
Дніпропетровська	71	48	68
Донецька	13	12	92
Житомирська	56	25	45
Закарпатська	27	5	19
Запорізька	62	24	39
Івано-Франківська	40	5	13
Київська	42	11	26
Кіровоградська	27	11	41
Луганська	18	8	44
Львівська	41	8	20
Миколаївська	44	6	14
Одеська	34	14	41
Полтавська	53	12	23
Рівненська	44	8	18
Сумська	38	18	47
Тернопільська	55	5	9
Харківська	23	16	70
Херсонська	33	9	27
Хмельницька	50	0	0
Черкаська	57	31	54
Чернівецька	37	6	16
Чернігівська	50	35	70
м. Київ		11	
ВСЬОГО	1014	358	35

Джерело: інформація Міністерства соціальної політики України.

питань захисту прав дитини матеріали, в яких обґрунтовано підстави для влаштування кожної дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, у сімейні форми виховання; вказувати у рішенні органу опіки та піклування про влаштування дитини до інституції її найменування та строк перебування, який не може перевищувати одного навчального року[6];

2) викладено у новій редакції Типове положення про комісію з питань захисту прав дитини;

3) затверджено Порядок взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати життю та здоров'ю дитини [2].

Запровадження цих стандартів сприятиме зміні підходів до виявлення та ведення обліку дітей, які опинилися у складній життєвій ситуації, наданню їм допомоги, уникненню дублювання функцій інших суб'єктів, що призведе покращення ефективності та якості комплексних заходів із захисту прав цих дітей, і на дасть змогу забезпечити їх найкращі інтереси.

За даними моніторингу дотримання прав дитини в системі альтернативного догляду, проведеного ГО «Українська мережа за права дитини» за підтримки Міністерства соціальної політики України та Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, практично в усіх досліджених областях (Донецька, Київська, Львівська, Одеська та Харківська) виявлені недоліки під час ведення службами у справах дітей обліку дітей, які залишилися без піклування батьків (порушення термінів взяття на облік, відсутність такого обліку). Також виявлено відсутність системної взаємодії суб'єктів соціального і правового захисту дітей, що загострює існуючі ризики чи призводить до порушення прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в інституційному і сімейному догляді [4].

З метою розвитку на рівні міст, районів доступних і якісних соціальних послуг для підтримки сімей з дітьми та альтернативного догляду за дітьми розпочато утворення центрів соціальної підтримки дітей та сімей – закладів соціального захисту дітей та сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, що утворюється відповідно до потреб територіальної гро-

мади. Функціонування центрів унормовано Примірним положенням про центр соціальної підтримки дітей та сімей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України у 2016 р. [9]. Перевагою цих центрів є спрямованість послуг на збереження та відновлення сім'ї, їх доступність та своєчасність, охоплення якомога більшої кількості людей, підвищення відповідальності місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування за становище дітей та сімей у їхніх громадах.

У 2020 році постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 433 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» на центри соціальної підтримки дітей та сімей покладаються завдання щодо організації проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини в інклюзивно-ресурсному центрі з метою визначення її особливих освітніх потреб (за потреби) та формування особової справи дітей, які перебувають у центрі [7].

В рамках проекту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України» відповідно до Стратегії про партнерство Міжнародного банку реконструкції та розвитку з Україною та запровадження державної статистичної звітності щодо захисту прав дитини в територіальних громадах здійснено роботу стосовно створення національного банку даних щодо дітей та сімей з дітьми.

Висновки

Проведення реформ з децентралізації, місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні у сфері захисту прав дитини має міжгалузевий, багаторівневий, міжгалузевий характер. Основними учасниками процесу реформ є держава, органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства, представники бізнесу та міжнародних неурядових організацій в Україні.

У процесі реформування місцевого самоврядування та територіального устрою всі рішення щодо дитини повинні прийматися з урахуванням її потреб та інтересів, відповідно до принципу найкращих інтересів дитини. Децентралізація дає можливість удосконалити існуючі та запровадити нові механізми захисту прав дітей.

Останнім часом було здійснено низку важливих ініціатив та прийнято нормативно-правові акти, що стосуються захисту прав дітей у контексті децентралізації влади. Ця реформа спрямована на відхід від централізованої моделі правління в державі, забезпечення можливостей місцевого самоврядування та побудову ефективної системи територіальної організації влади в Україні.

Позитивні зміни також відбулися й у сфері соціального захисту та соціальної допомоги іншим вразливим категоріям дітей, але залишається значна частина питань, які необхідно негайно вирішити у рамках реформи децентралізації.

Література.

1. Деякі питання вдосконалення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, яким загрожує небезпека: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2018-%D0%BF>
2. Звіт про стан виконання Плану заходів з реалізації I-го етапу Національної стратегії реформування

системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки. Київ, 2019. 44 с.

3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

4. Моніторинг дотримання прав дитини в системі альтернативного догляду: аналітична доповідь. Київ, 2020. 13 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1AspzF4Vf3sdJYUyHpmN-QH4CVT1a5nqp/view>

5. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>

6. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 р. № 800. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/162001537>

7. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2020-%D0%BF#n21>

8. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.06.2014 р. № 591-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-2014%D1%80#Text>

9. Про затвердження Примірного положення про центр соціальної підтримки дітей та сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 р. № 834. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/nras/249510295>

10. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97>

11. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 286-XIV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/586-14>

12. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 19.01.2017 р. № 1824-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>

13. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

14. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

15. Щорічна державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2019 року. ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики». Київ, 2020. 160 с.

References.

1. Деякі питання вдосконалення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, яким загрожує небезпека: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2018-%D0%BF>
2. Zvit pro stan vykonannya Planu zakhodiv z realizatsii I-ho etapu Natsionalnoi stratehii reformuvannya systemy instytutsiinoho dohliadu ta vykhovannya ditei na 2017–2026 roky. Kyiv, 2019. 44 s.

3. Konstytutsiia Ukrainy, pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>

4. Monitorynh dotrymannia prav dytyny v systemi alternatyvnoho dohliadu: analitychna dopovid. Kyiv, 2020. 13 s. URL: <https://drive.google.com/file/d/1AspzF4Vf3sdJYUyHpmN-QH4CVT1a5nqp/view>

5. Pytannia diialnosti orhaniv opiky ta pikluvannia, poviazanoi iz zakhystom prav dytyny: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.09.2008 r. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>

6. Poriadok provadzhennia orhanamy opiky ta pikluvannia diialnosti, poviazanoi iz zakhystom prav dytyny: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.10.2018 r. № 800. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/162001537>

7. Pro vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.06.2020 r. № 433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2020-%D0%BF#n21>

8. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo realizatsii Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18.06.2014 r. № 591-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-2014%D1%80#Text>

9. Pro zatverdzhennia Prymirnoho polozhennia pro tsentr sotsialnoi pidtrymky ditei ta simei: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.11.2016 r. № 834. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249510295>

10. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21 trav. 1997 r. № 280/97-VR. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97>

11. Pro mistsevi derzhavni administratsii: Zakon Ukrainy vid 9 kvit. 1999 r. № 286-KhIV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/586-14>

12. Pro orhany i sluzhby u spravakh ditei ta spetsialni ustanovy dlia ditei: Zakon Ukrainy vid 19.01.2017 r. № 1824-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>

13. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.04.2014 r. № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

14. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

15. Shchorichna derzhavna dopovid pro stanovyshche ditei v Ukraini za pidsumkamy 2019 roku. DU «Derzhavnyi instytut simeinoy ta molodizhnoy polityky». Kyiv, 2020. 160 s.